

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Маргарет Димитрова

за дисертационния труд, озаглавен „Одеските дамаскини от сбирката на В. И. Григорович – част от българското културно-историческо наследство. Палеография, кодикология, датировка“ от Татяна Брага, представен за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Дисертацията е посветена на важна тема от историята на българската книжнина, изследвани са малко известни и почти неизползвани в научните дирения досега ръкописи, пазени в Одеската национална библиотека. Темата е колкото важна, толкова и трудна, защото обект на анализа са четири ръкописа, всеки от които има своя специфика в кодикологичен и съдържателен план. Те произхождат от различни средище, от различно време, имат различна съдба. Бих искала да отбележа, че многообразната българска ръкописна продукция от XVIII в. е слабо проучена, цялостната картина не е ясно очертана, дори няма единна научна терминология, с която адекватно да се описват особеностите на ръкописната книга от този век. Затова проучването на всеки един ръкопис е принос в изясняване на интересите, знанията, предпочитанията и възможностите на книжовниците от онова време. Темата е трудна и защото достъпът до ръкописите в Одеса не е бил постоянен поради неволите през последните години, а и защото библиотеката не предоставя снимки.

Проучените от дисертантката четири новобългарски дамаскина поставят много и различни въпроси. Правилен е изборът от авторката и научната ръководителка път да се започне от външното описание и от описанието на съдържанието на ръкописите, както и на известното за съдбата им, като се привлекат многообразни сведения от други ръкописи, на които да се базира датирането и локализирането им. Отлично впечатление прави ясната формулировка на целите и задачите в началото на дисертацията. Смятам, че целите са постигнати.

Обща особеност на този труд е, че авторката започва обсъждането на конкретни въпроси, свързани с дамаскините, чрез широко въведение в проблематиката, в научното поле, в което стоят тези въпроси. Това е хубав подход, защото контекстуализира анализираниите ръкописи, текстове и книжовни явления, дава представа за постигнатото в науката не само при анализа на отделни ръкописи,

текстове и средища, но и по отношение на изработване на адекватни подходи и методология. Добро впечатление прави, че редовно авторката заявява своята позиция, когато обсъжда такива теми, например по отношения на споровете за началото на новобългарския книжовен език (раздел 1.6). На места обаче този начален широк еккурс е ненужен, защото се систематизира постигнатото в науката по въпроси, които нямат пряко отношение по решаваните задачи на дисертацията.

В началната глава отлично впечатление прави прегледът на изследванията на дамаскинарската книжнина, като са взети предвид както ранни изследвания, така и най-нови. Много добро впечатление ми прави втората глава, защото тя не е самоцелна, а ясно очертава информацията, засягаща одеските дамаскини. Обсъдени са сведения, които имат важно значение за предложената датировка, локализиране, история на ръкописите в следващата глава.

Особено важна и приносна е третата глава. Предатирането, локализирането, очертаването на пътя на ръкописите заслужава адмирации. Анализите на Татяна Брага в подкрепа на предложените датировки определено са приносни. Положителна страна е, че тя търси и привежда аргументи от различен характер, издирвайки сведения от XIX век и правейки множество сравнения с датирани и атрибуирани ръкописи. Принос на дисертацията е идентифицирането на писмото в Одеския дамаскин 36 като карловско (близко до почерка на Аврам Димитриевич) по тип, установяването, че в Одеския дамаскин 37 не пише „Пошехонья“ и че ръкописът е намерен от Григорович в Зографц, където вероятно е донесен от котленско. Подробно и професионално е направено представянето на най-известния ръкопис от четирите, 38. Съгласна съм с Татяна Брага, че е много възможно втората ръка в този ръкопис да е на Григор Попилиевич, но все пак това допускане не е доказано в дисертацията. Не мисля, че третата част в този ръкопис има заглавие „Празници бабини или о бабихъ баснехъ“, смятам, че това е заглавие само на първото слово. Наистина в този ръкопис няма дума „слово“ в заглавието, но тя присъства в сборник 324 в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. По-сполучливо ми се струва назоваването на тази част „Женски сборник“ (Б. Ангелов) или „Женска част“ (Д. Петканова), които се използват и в дисертацията. Ъ

Особено ценна е главата, посветена на приписките в изследваните ръкописи.

Една глава е посветена на лексиката на текстовете в тези ръкописи. Методологически правилен е изборът на Т. Брага да направи съпоставка с речника на Тихонравовия дамаскин, който сам по себе си е голямо постижение за българската

наука. С основание авторката установява, че някои думи от одеските дамаскини не присъстват в този речник, защото в тях има творби, които Тихонравовият дамаскин не съдържа. Допускането, че други лексеми липсват в речника, понеже през XVIII в. навлиза нова лексика в книжнината, трябва да се прецизира: дали става дума за нови творби, или за нови думи, въведени в същото слово/ житие, което присъства и в Тихонравовия, и в Одеските дамаскини. Главата за лексикалните особености е приносна, защото детайлни лексикални изследвания върху дамаскините от XVIII в. практически отсъстват. Същевременно смятам, че проучванията в бъдеще трябва да се правят по творби, чиято текстологична история е изяснена, като се съпоставят различните версии (преводи, редакции, езикови адаптации). На този етап на научните изследвания обаче това е невъзможно и затова постигнатите резултати от Т. Брага са особено значими.

Работата на Брага е била затруднена и от това, че няма голям диалектен тълковен речник на българския език; значенията, дадени в БЕР, са ограничени, няма контекст, защото това е етимологичен речник. Въпреки това младата авторка успешно се е справила с анализите на избраните лексеми, например отлично е формулирала значение на думата „бурен“ като биле. Според мене „бурен“ в диалектите означава изобщо тревисто растение, което може да е плевел, но може и да се използва за храна или като биле, с което се въздейства на човешкия организъм, може да е не само за лечение на болест, може да е за магия, за аборт, за зачеване на мъжко дете и под.

Въпреки трудностите, Т. Брага е намерила начин да защити изводите си с илюстративен материал. Много ценни са приложенията към дисертацията и са неделима част от нея. При набора на текста тя е обяснила принципите на подготовка за издаването му. Тя се е стремяла наборният текст да е максимално близо до ръкописа и това е правилно според мене при липса на фотоси. Словоразделянето дава информация за начина на четене, за начина на произнасяне, за начина на преписване под вътрешна диктовка, за грамотността.

В сравнение с първичното обсъждане докторантката е направила множество подобрения. Все пак са останали някои непоследователности: тя споменава различни хипотези в науката за мястото на възникване на един от преводите на архаичен книжовен език на „Съкровище“ на Дамаскин Студит, назовавани средногорски превод, рилски превод, ловешки превод. По-късно казва, че „през XVII век от „западнобългарския превод произхождат два нови частични преводи на новобългарски език“, но не уточнява кои са и и в кои ръкописи се пазят.

Библиографията е впечатляваща, но може би е добре да се разшири с по-нови проучвания на конкретни паметници, с които тя прави сравнението, например тя сравнява Одеския дамаскин 36 с ръкопис 119 в Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив и показва общите им черти – добре е да се позове и на статията на Диана Иванова, озаглавена „За един малко познат дамаскин от края на XVII век в ръкописната колекция на Народната библиотека „Иван Вазов“ Пловдив“ – **Stlw** год. 4, 2017, брой 7, достъпна онлайн, посветена именно на този ръкопис.

Като цяло, дисертацията е постижение и показва, че Т. Брага владее различни методи на изследване на дамаскинарските сборници от XVII и XVIII век и изследването ѝ е принос към проучването на сравнително по-слабо изследвания XVIII век, особено първата му половина. Затова ще гласувам „за“ на Татяна Брага да се присъди научната и образователна степен „доктор“.

30.07.2022 г.